

DR. ILTER TURAN; CUMHURİYET TARİHİMİZ,
(TEMELLER, KURULUŞ, MİLLÎ DEVRİMLER)

Çağlayan Kitapevi, İstanbul 1969
134 Sahife

Dr. Turan "Cumhuriyetin getirdiği yenilikleri inkâr etmemekle beraber onun tarihî bir boşluk içinde doğmadığını da itiraf etmek gerekir. Diğer bir deyimle, başarı ile sonuçlanan bir ulusal kurtuluş direnişinin köklerini ve Cumhuriyetin kurulmasına yol açan gelişmeleri Osmanlı Toplumunda aramamız zorunludur." diye başlıyor önsözünde.

Gerçekten sanyyoruz ki; artık soğukkanlı bir şekilde başımızı geriye çevirerek yakın tarihimizin sorunlarını görmeye çabalamak zamanı gelmiş bulunmaktadır. Bu sorunlar ki; senelerce fısıltı ve dedikodu çerçevesi içinde niteliklerini değiştirmiş, karanlıkta kalmanın verdiği hurs ve olanaklarla, olduğundan daha başka bir görüntüyle fikir spekülasyonu ve demagojiye sebep olmuşlardır. Hâtta kulaktan dolma bilgiler günümüz araştırmacılarına bazı yanlış başlangıç noktaları seçtirmek gibi telafisi son derece zor durumlar meydana çıkmasına sebep olmuşlardır. Elli senelik bir geçmişi olan Cumhuriyetimizin temellerindeki bazı unsurların, tüm olarak reddi yada tüm olarak kabulü için artık herhangi bir sebep kalmamıştır. Hâtta kanaâtimizce bu unsurların artık bilimin süzgecinden geçirilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. İşte aşağıda tanıtmaya çabalayacağımız eseri biz bu düşüncelerin ışığı altında değerlendiriyoruz.

1) Dr. Turan çalışmasının Giriş bölümünde "Millet", "Devlet" ve "Milliyetçilik" kavramları üzerinde duruyor. Aslında tam bir kavram anarşisinin hükmünü sürdüğü düşünce hayatımızda yazarın böyle bir giriş bölümüyle çalışmasının daha sonraki kısımlarına ışık tutması çok yararlı oluyor.

"Mazinin hatıralarına ortaklık" ve "birlikte yaşama arzusu" gibi iki unsur tarafından meydana getirilen ve millet adı verilen topluluğu yazar, "etnik millet" ve "siyasî millet" diye ikiye ayırarak incelemekte. Yazar

yine “millet” kavramı çerçevesinde “çevresinden ayrı nitelikleri olan her insan topluluğunun millet olup olmadığı” konusunu tartışmakta ve bu konuda olumsuz bir cevap vermektedir.

Kitapta daha sonra kısaca “devlet” kavramı ele alınmaktadır. Yazar devlet kavramına iki temel unsur olarak sınırları belli bir alanın varlığı” ve “bu alan içinde kudret ve otoritenin tek elde bulunmasını” görmekte ve bunlara üçüncü bir unsur olarak “diğer devletler tarafından zımnen de olsa tanınmış olma gereğini” ilâve etmektedir.

Giriş bölümünde son olarak “milliyetçilik” kavramı üzerinde durulmakta ve bunun da bir neticesi olarak “millî devlet” kavramına geçilmekte ve millî devletin “siyasî birliğin sağlanması” ve “otoritenin millî devletin tekeline girmesi” şeklinde iki devre halinde tezahür eden “millî tamlanma (entegrasyon)” çabaları incelenmektedir. Yazar milliyetçilik hareketinin doğuşu ile millî devletin kurulması ve siyasî tamlanmanın gerçekleşmesini; “uyanış”, “milliyetçi kadronun siyasî kudreti ele geçirmek için mücadeleye girişmesi” ve “millî devletin kurulması” şeklinde üç safhaya ayrılan bir süreç olarak görmektedir ki; daha sonra Türk Devletinin incelenmesi de aynı çerçeve içerisinde olacaktır.

2) Kitabın birinci ayırımı “Türklerde millî bilincin uyanışı” başlığını taşımaktadır. Bu ayırında sırayla Osmanlılık, İslâmîlik ve Türkçülük akımları üzerinde durulmaktadır. Oldukça geniş bir şekilde ele alınan Osmanlılık akımından sonra İslâmî akım kısaca incelenmekte, daha sonra da Türkçülük akımı sekiz başlık altında ele alınmaktadır. Genel bazı bilgilerin verildiği giriş bölümünden sonra, Türkçülük akımını teşvik eden nedenler üzerinde durulmaktadır. Bu nedenler arasında, meydana gelen toprak kayıplarından ötürü İmparatorluğa bağlı kalan topraklarda Türk nüfusun oranının artması, Batı düşüncesiyle yakın ilişkilerin kurulması, Türkoloji ilminin gelişmesi ve Orta Asya illerindeki Ruslaştırılmadan kaçan pek çok Türk düşünürünün İstanbul’a gelmeleri, incelenmektedir.

Yazar bundan sonra “Türkçülüğü destekleyen ve onunla birlikte gelişen iki harekete”; yani “halka yönelme” ve “dilde sadeleşme çabalarına” eğilmekte ve bu davranışları incelemektedir.

“Bir millet, bir vatan üzerinde millî devletini kurar” diyen Dr. Turan, bu ayırımı beşinci bölümünde 19. Asrın ortasından itibaren vatan ve millet kavramlarının gelişmesini ele almaktadır.

Yazar daha sonra, “Türkçülüğün filozofu olarak Ziya Gökalp” ve “Türkçülüğün örgütlenmesi olarak Türk Ocakları” üzerinde durmaktadır.

Yukardan beri belirttiğimiz hususların ışığı altında yazar, “(Türkçülük) akımının kültür yönü ağır bastığından, siyaset dışında kalan birçok aydın harekete katılmış, bu da Türkçülüğün romantik ve gerçekten uzak olması sonucunu doğurmuştur” demektedir. Yazar ayrıca Birinci Dünya Savaşında uğranılan ağır yenilginin, Türklerin ancak Anadolu’da millî bir devlet kurabileceklerini gösterdiğini belirtmekte ve savaşta sonra Türkçülüğün burada bir devlet kurmayı amaç edindiğini ileri sürmektedir.

3) Kitabın ikinci ayırımı “Millî Devletin Kuruluşu” başlığını taşımaktadır. Bu ayırımın birinci bölümünde “Millî Hareketin doğmasına yardımcı olan nedenler” üzerinde duruluyor. Dr. Turan bu nedenleri “İç” ve “Dış” olarak ikiye ayırıyor ve iç nedenler arasında; merkezî otoriteden yoksun kalan halkın, kurtuluşu kendinde aramasını ve yıkılan merkezî otoritenin bu durumunun, yeniden otorite kurmak isteyen milliyetçilerin işlerini kolaylaştırmasını, sayıyor. Dış nedenler ise, Mondros Mütarekesini istedikleri gibi yorumlayan müttefiklerin davranışlarının bir neticesi olarak görülmekte.

Bu ayırımın ikinci bölümü “Mütareke Devrinde kurulan Siyasî Derneklerle” ayrılmış. Bu dernekler üç grupta toplanarak incelenmiş bulunuyor.

“Azınlıkların siyasî emellerini gerçekleştirmek isteyen” dernekleri arasında, Rum Mavri Mira Heyeti ve Kürt Teali Cemiyeti sayılmaktadır.

“Müttefikleri daha insafli davranmaya yönelteceğini sanan” ve “İstanbul Hükümetini destekleyen” dernekler arasında İngiliz Muhipleri Cemiyeti, Hürriyet ve İtilâf Cemiyeti, Sulh ve Selâmet ve Teali-i İslâm Cemiyeti, sayılmakta.

Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtına temel teşkil edecek olan, bağımsızlık için mücadeleden yana dernekler arasında; Trakya - Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi, İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti, Kilyahılar Cemiyeti, Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Millî Şura Hareketi, Hareketi Milliye Redd-i İlhak Teşkilâtı, İlhakı Red Heyeti, Heyeti Milliye, Rodos ve İstanköy Adaları Müdafaa-i Hukuk İslâmiye Cemiyeti, Trabzon Müdafaa-i Hukuk Milliye Cemiyeti, Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti sayılmaktadır. Bu derneklerin birleşmeleri üzerinde de duran yazar, birleşmeyi mümkün kılan faktörleri dört grupta toplamaktadır.

Bunlardan birincisi, başarı kazanamayacaklarını anlayan küçük birimlerin önce “bölgesel bir birleşmeye” gitmeleri ve daha sonra da “millî bir savunma örgütüne katılmayı kabullenmeleridir.”

İkinci faktör “henüz dağılmamış olan Anadolu Orduları Kumandanlarını” birleşme için çabaları ve ellerindeki imkânları bu yönde kullanmalarındır.

Üçüncü faktör, mahallî teşkilâtların kurucularının, mahalden daha geniş bir çevre ile temasta bulunan Osmanlı elitine mensup olmalarıdır.

Dördüncü faktör ise “yenilgiye sebep olan unsurlarla yakın ilişkisi olmayan, savaşta başarılarıyla ün salmış, halk arasında sevilen bir kumandanın” bu işe önderlik etmesidir.

Yazar daha sonra Mustafa Kemal’in Anadolu’daki çalışmaları üzerinde durmakta ve “milliyetçilerin Anadolu’daki örgütlenme çabalarına karşılık İstanbul’un tepkisini” bir otorite mücadelesi çerçevesinde incelemektedir. Dr. Turan’a göre “Anadolu milliyetçi hareketinin otoritesini kurup meşruiyetini kabul ettirebilmesi için üç alanda mücadele etmesi gerekmiştir: İstanbul’un dinî alet eden psikolojik baskısına karşı, iç isyanlara karşı ve işgâl kuvvetlerine karşı.” Eserin ikinci ayrımının üçüncü bölümünde bu otorite mücadelesi oldukça geniş bir şekilde ele alınmış bulunuyor.

4) Kitabın üçüncü ayrımı “Türkiye Cumhuriyetinde Millî Tamlanma Çalışmaları” başlığını taşımaktadır.

Bu ayrımın birinci bölümünde “Topraklar ve Nüfus” başlığı altında genç cumhuriyetin karşılaşmış olduğu etnik sorunlar üzerinde durulmaktadır.

İkinci bölüm olan “Saltanat ve Hilafet Sorunları, Laiklik” de ise islâmî akım ve otorite çatışması konularının uzantısını ve genişletilmesini görüyoruz;

“Millî devrimin bir amacı, Türkiye’yi Asyaî ve Arap kültüründen çıkararak Batı kültürüne mâletmekti. Sosyal ve siyasî hayatın her yönüne nüfuz etmiş olan dini bu yerinden çıkararak birey ile tanrı arasında bir olay yapmak, Arap kültüründen çıkmanın başlangıcını teşkil ediyordu. Bunu gerçekleştirmek dinin toplumsal kurumlarının ve görüntülerinin bir kısmını ortadan kaldırmakla mümkün olabilirdi. Devrimcilerin izlediği yol da bu oldu...”

Diyen yazar, günümüzde aydın çevrelerde çok tartışılmakta olan bu noktada açık bir tutum takınmaktadır.

Bu ayrımın, üçüncü bölümü millî eğitim sorunlarına ayrılmış. Aynı bölüm içinde, harf devrimi, tarih devrimi ve dil devrimi üzerinde de çok geniş bir şekilde duruluyor.

Üçüncü ayırımın daha sonraki bölümlerinde; Cumhuriyet Halk Partisi, kurulması, çalışmaları ve felsefesi; karismatik bir lider olarak Millî Şef'in varlık nedenleri ve yeniden oluşan Cumhuriyet Ordusunun bünyesi üzerinde durulmaktadır.

Üçüncü ayırımın son iki bölümünde de Cumhuriyet Dönemindeki iktisat politikası ve "millî tamlanmayı etkileyen diğer bazı faktörler" olarak; millî semboller, millî bayramlar, şehir isimlerindeki değişiklikler, başkentin değişmesi ve istiklâl mahkemeleri üzerinde duruluyor. Yazar aradaki sebep-sonuç münasebetleri üzerinde fazla durmamakla beraber, o devrin dış politikasını da millî tamlanmayı etkileyen faktörler arasında saymaktadır.

6) "1960 Devrimi ve Millî Bütünlenmeye Genel Bir Bakış" başlığını taşıyan dördüncü ayırım da ise, önce 27 Mayıs'ı hazırlayan sebepler üzerinde kısaca durulmakta ve bunlar yazar tarafından, "millî bütünlüğe karşılaşmış olduğu bir tehlike" olarak mütalâa edilmektedir. Daha sonra da "millî tamlanmanın hangi safhasında olduğumuz" sorusunu soran yazar, devrimlerimizin "...aydınları milliyetçi değer ve gayeleri benimsemiş kişiler yapma görevini başarmış olduğunu" belirtmekte, ancak "millî tamlanmanın ikinci safhası olan millî devletin değer ve gayelerini yığınlara maletme ve millî tamlanmayı organikleştirme işleminde henüz tatmin edici bir başarıya ulaşamamış olduğunu" itiraf etmektedir.

Yazar eserinin son paragrafında ülkemizde kangren olma temayülündeki bir yaraya değinmektedir.

"...Bir millî devletin vatandaşları, bir millî hayatın parçaları olduklarının ve bu hayatın devam etmesinin kendi yararlarına olduğunun bilincine ne kadar fazla erişirlerse, o hayatı devam ettirmek için o kadar fazla fedakârlıklara katlanırlar. Bu bakımdan bir millî devletin yaşaması için, devleti idare edenlerin daima bütünleme çabalarına ihtimamla eğilmeleri gerekir."

Dr. Toktamış ATEŞ